

GEDANVM

GEDANVM, siue vt Krantzius varijs, in sua VVandalia, locis, Gdanum, vulgò Dantiscum, florentissima, in Prussia vrbs est, ex tribus oppidis coagmentata, portu, naualibus & horreis nobilissima, copia & varietate mercimoniorum, partim maritimarum, ex toto Occidente, & Septentrione, partim terrestrium & fluuiatilium, ex diuersis mundi partibus, & ex maxima Vistulæ præterlabentis oportunitate abundans, munitione firma, ciuium industria cum humanitate & frugalitate coniuncta, magistratuumque diligentia & autoritate etiam firmiter. De cuius appellatione & origine nominis, varia est doctiorum concertatio, maximè, cum pauca eius rei in publica scriptorum monumenta, relata inueniantur. Quibusdam composita ditione, à Getis & Danis. Gedanum deductum esse placet, quod communi horum opera, primum condita fuerit, licet Germani, Danorum tantum, in ea vrbe nominanda, mentionem faciant, quod nomen originis signati, in Dantiscum transulerunt. Becanus, curiosus antiquarum appellationum inuestigator, inter Venetos Adriaticos, & Venedos Prussiae, discrimen statuens, cum primum pluribus exemplis, & ipsa nominis ratione ostendisset, Venetos, veteribus stagna vel paludes fuisse, proindeque eo Venetos dici, qui regiones paludosas, stagnorumque plenas habitant, quod Venetia Adriatica, & Venetia ad dextrum Vistulæ latus, compluribus lacubus, sinubus, & paludibus insignis, manifestè conuincit, Venedorum inquit originem, vnde & Gedani apparebit diductio. Danos (inquit in Veneticis suis & Hyperboreis) Prussiam olim inhabitasse tum indicauit, cum docui, Suedaniam à Sueuis & Danis vltra Sarmaticum mare, conditam fuisse. Quemadmodum igitur Sueden nobis, vocatur, is, qui Suedaniam habitat, ita Veneden, Danus is diceretur, qui ad stagna & paludes commoratur, Græci itaque ex Veneden, Venedas fecere, ac inde mare Venedicum, & montes Venedicos appellarunt. Quamobrem inter Venetos & Venedos, hoc est discriminis, quod Veneti generatim omnes, ad lacus & paludes habitantes: Venedi verò non omnes, sed Dani duntaxat, eiusmodi loca incolentes, composita voce, perinde atque Suedani nuncupentur. Quamobrem Dani, eiusdem cum Alanis & originis, & linguæ, eam regionem, quam nunc Borussia vocat, incoluerunt, quorum monumentum æternum in sinu illo mansit, in quem Vistulæ sinistram ostium exoneratur, quem Danorum sinum, quondam vocarunt. VVic, enim loca illa, siue in mari, siue in terra designat, ad quæ quis periculis vel maris, vel terræ, cedere consuevit. In mari igitur reducti in portum sinus, hac voce nominantur, & in ciuitatibus singulæ portiones, in quibus ordinariæ Vigilæ habentur. In tumultu enim, ad vicos suos, cuique haud aliter, quam in procellis, ad sinus reductos, fugiendum. Olim enim, cum Germani militari consuetudine viuerent, loca multitudini, & stationes per campos diuidebantur, ad quæ, si quis hostis ingruisset, cuique cedendum fuit, vt quisque hanc, vel illam stationem fortitus esset. Nam VVic, idem est, quod cedo: ita, vt voce hac monuisse videantur, non temere hostem soli cuiquam expectandum, sed mox in periculis ad socios confugiendum, quò ab illis & auxilium & tesseram militarem accipiant. Quia verò hæc in castris, per campos viuendi ratio, apud maiores fuit obseruata, factum est, vt, cum militem vitam agunt in campis, esse Germani dicant, quasi tum ad priscum, in campis viuendi ritum, rediissent. In his cuique ad tentoria Ducis sui, stationemque ordinatam, si quid ingruat, est cedendum: vt quod ipsi opus facto est, id à Duce suo discat. Hinc, VVic, ad ciuitates transit, eas per partes, & vicinas distinguens. Latini vetus Cimbricum nomen retinuerunt, eiusmodi ciuitatis partem. Vicum vocantes: quo in significato, apud omnes Germanos est in vsu, quamuis ad sinum, in quo secura nauibus statio est, significandum, Auftris ad Balthicum mare sit vsurpatum. Danorū igitur, siue vicus, siue sinus, Danis vvic fecit, qua voce nobilissimum Venetorum oppidum nuncupatur, quam Latinizantes in Dantiscum corruerunt. Alij Gdanum, vt dixi, nominarunt, à Getis & Danis, priscis eius ante Sclauorum irruptionem conditoribus, sumpta appellatione Vistula fluuius, in Germanorum limite vltimus, vti cursu suo Gdanum illustrat, ita tantæ vrbs vicinitas, summo ei decori est, & ornamento. Ac is quidem in Silesia Cassinensi, & Sarmaticis montibus exoricens, versus Septentrionem primum mox versus orientem aliquantisper, deinde à Sandomiria, versus Septentrionem rursus, per minorem Poloniam decurrit. Hinc ad occasum æstiuum flexa, Masouiam, & Cuioiam partim alluit, partim interluit, Prussiamque Culmensē aluit. Ad extremum, vbi Toreuiam præterit, læuaque ripa Pomeraniam attingit, in ortum reflexa parumper, deinceps Prussiam diuidens, versus Septentrionem partim in mare, infra Gdanum, partim in Habrum lacum, quinque ostijs sese exonerat. Fluens autem amplius centum miliarium Polonicorum spatio Vistula, Solam, Pronsam, Scanam, Donaieciū, Vistolam, Ropaanciam, Nidam, Sauum, Vaprum, Pileciam, receptis Dreuciam, & Velboriam, Bisuram, Naruam cum Bugo, Vernanciam, Beulam, Ossam, & Motlauiam fluuios, excipit: & Ofnecium, Cracouiam, Cazimiriam, Sandomiriam, Varlauiam, Ploscam, Vladislauiam, Toruniam, Culmam, Grudentum, Guismum, Gulum, siue Meuniam, Nouum Marieburgum, Derlauiam, & Gdanum vrbes & oppida, non ignobilia, præterfluit: arcitem Liponeciam Nepoline, Corcinum, Zauichosum, Cernensium, Zacrociū, Vyssegradum, Sochacionicum, Dobrinum, Dobrovincos, Kazrauzum, Slazoviam, Vyboniam, Niehsouiam, Stariogradum, siue Altzaufen, & Sutare, & adhaerentes eis vicos, alluit. Vistula, porrò, fluuius est, qui veterum historijs, ac poetarum fabellis, Eridani nomine, celebratur, cuius Apollonius in quarto Argonauticō, duplex ostium facit, alterum in Oceanum, alterum in Ionium sinum effundens: cui interpres quoque accedit, qui error inde natus videtur, quod in vetustis poetarum monumentis inuenisset, Eridanum in Oceanum Septentrionalem euolui, & apud posteros didicisset, Eridanum in Adriam, multis ostijs exire, quos conciliare volens, ex vno flumine, duo brachia, in diuersas orbis partes, diduxit, Herodotus rectius è verustioribus didicit, Eridanum in Oceanum Boreum deuolui, atque inde electrum adferri. Quis autem, & vbi gentium, terrarumve hic fuerit, electrum nobis apertissimo, & necessario indicio demonstrat, quod in Europa vno duntaxat loco, inueniri, fatentur omnes. Ex quibus manifestè apparet, Vistulam olim Eridanum nominatum fuisse, non Græco quidem de fonte, sed de eius gentis vernaculo sermone, per quam longo tractu, & ingentibus gyris in Boreum mare sese exonerat. Est enim dominus & summum decus, omnium eorum annuum, qui Boream versus per Sarmatiam feruntur, multos maximosque, amnes alueo suo, velut dominus, suscipiens. Nec mirum est, ab hoc Eridano, ad alterum, qui in Adriam fluit, fabulam à posterioribus, quibus Sarmatia minus, quam priscis nota esset, fuisse translata: propterea, quod & Vistula, & Padus in sinum Veneticum exonerentur. Cum enim alium sinum Veneticum ignorarent, quam eum, qui ad intimam Adriatici maris partem inueniretur, crediderunt, quæcunque de Electro & Eridano dicerentur, ad Padum esse referenda. Vera igitur historia fuit, Electrum ad Eridanum inueniri, non illum quidem Gallicum, sed Sarmaticum siue Germanicum, ad cuius ostia hætenus effoditur electrum, & apud Gdanum, ac Montem Regium in mari Sarmatico, etiam colligitur. Alij Succinum, Ambram exteri vocant, quod fluctibus appulsum ad littora, homines nudi obuiam euntes, paruis retibus extrahunt, Molle primum, sed mox in aëre durefcit, toroquæ ac scæpro variè efformatur, est autem fuluū, ac candidum, candido maius pretium. Ferunt, si iacendatur, eius odore venenata necari, visuntur in eo nonnunquam formicæ, culices, & alia insecta, non autem, sed vel opificio naturæ, vel fortuitis casibus inclusa, etiam in continentis litus tempestatibus eijsi tradunt. Cornelius Tacitus in sua Germania. Succinum, inquit, quod ipsi Glesum vocant, inter vada, atque in ipso litore legunt, nec quæ natura, quæve ratio gignit, vt barbaris, quæsitum, compertumve diu, quin etiam, inter cætera cicatamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen, ipsi in nullo vsu, rude legitur, informe prefertur, preciumque mirantes accipiunt. Succum tamen arboris esse intelligas, quia terrena quædam, & etiam volucris animalia, plerumque interlucent, quæ implicata humori, mox durefcunt materia, clauduntur, vereres de electro & phæronte, commenti sunt fabulam, dicentes, cum Solis filium fuisse, & petiisse à patre, vt vno dei sideris currū gubernaret, quo impetrato, equos, aurigæ contemnentes, deuios aberrasse, ac caelum incendisse, ea parte flammæ reliquijs adhuc extantibus, qua Galaxiam videmus. Quare Iouem indignatum, fulmine contra Phæontem saeuisse, atque hunc ictum in Padum, qui Eridanus olim dictus fuerit, incidisse. Deinde mortem eius forores defleuisse, ac in populos fuisse mutatas, è quarum lachrymis, quotannis fiat electrum. Sed hæc de Gedani appellatione, de Eridano, nunc Vistula flumine, de electro, fortasse copiosius, superest, vt ad urbem ipsam à qua, animi gratia, longius digressi sumus, reuertamur. Cuius, si quis magnificentiam planè regiam, propugnacula, vallum ac mœnia, si priuatas ciuium, publicas etiā Reip. ædes, in quibus incredibilis impensarum sumptus, cum accuratissima artificum industria, nescio quo fastu, decetare conspiceret, si capacitatem portus, & incredibilem in eo maximarum nauium frequentiam, si ciuilem politię ordinem, ingentes publici ærarij opes, si denique tormentarij pulueris molam, septem naturæ stupendis annumerandam, videret, propitio numine diuum, felicibusque immortalis Dei auspicijs, eam urbem, cuius tam exilia, & tenuia fuere principia, recenti hominum memoria, in tam florentē excreuisse Remp. fateatur necesse est. Quam Krantzius in sua VVandalia, lib. 10. recentem atque hesternam nominat, & ex Turra, vrbs, iuxta Vistulam flumen, olim florentis interitum, ad eam celebritatē peruenisse, tradit, eò quod omnis negotiatio ad mare positam Gdanum urbem cõflu xerit. Mirum, idem porrò Krantzius, inquit, tam breui coaluisse urbem in id, quod tum erat, & nunc magis apparet, roboris ac fortitudinis. Viuit hodie, qui au disse testatur, auum suum retulisse, quod ex patre acceperit, venisse se Gdanum, sui tum oppidi nuntium & oratorem, concilium adijisse, eius tum loci publicum id erat coactum in priuata domo, quæ vnica tum ex lapidibus lateritijs stabat ad forum nam cæteræ cannis palustribus, & limo horruerunt, rusticam antiquitatem testantes. Ingressum, vidisse patres conscriptos, in mensa, quæ fuit in conspectu, cultellis, ad componendum symbolum per plana demissis, ad metam ludere. Eam tum fuisse grauitatem publici concilij Ab illis exordijs, intra vnum sæculum in id roboris urbē coaluisse, non sine causa miramur, vt cicdis dominis suis fratribus Teutonicis, regē Poloniæ, cui etiam nunc parent, inuocauerint. Hucusque Krantzius. Cæterum, nunc talis huius vrbs splendor est, & elegantia, vt nullam in toto vniuerso nationem extare putem, ad quam non eius fama, cum maximo celebritatis elogio, deuenerit. Neque peregrinum vnquam in ea aliquem fuisse, audierim, qui non ob situs tantum, ædificiorumque pulchritudinem, sed magis ob reuerendam Magistratus auctoritatem, & heroicis virtutibus comptos ciuium mores, peculiari quadam humanitate præditos, vehementer eam commendaret. Quanta magnificentia ex Amplissimo Senatus ordine Patrēs ad Reges, ad Principes & ciuitates, legationes obeunt. Non Reip. alicuius oratorem aut nuntium, sed principem, regio comitatu slipatum esse dixeris. Quanta ciuium comitas? Quam benigna, vrba, atque excellens actionum suauitas, quam magnificus in vestitu, cultuque corporis splendor atque mundities: in publicis priuatique congressibus, quanta grauitas, in deliberando, quanta prudentia, in sermone, quanta facundia? A deo quidem, vt quemadmodum Atheniensibus peculiaris quædam sermonis lenitas, vocisq; attribuebatur suauitas, ita, vt Attica eloquentia, trito vetustate prouerbio locum dederit. Ita Gdani ciues, & incolæ, non aggressi, rustica & aspera, sed mollissima iucundissimaq; pronunciandi ratione vtuntur, & elegantissimè Germanicum idiomate etiam politissimum exprimunt. Quod si Plato eos se nominē felicem putauit, quia Athenis, vrbe totius Græciæ florentissima, & Musarum, humanitatisq; domicilio, natus sit & educatus: quis non & eorum felicitatem augeri putauerit, qui in hac vrbe, prima spirandi principia hauserūt, cum vnanimi omnium consensu, huic vni, in tota Ostlandia, vrbi, ea, sola laus detur, vt si quis insigni humanitate, morumq; ciuilitate præditus sit, cum omnino, aut hic aatum, aut certè educatum, earum etiam nationum homines conijcere soleant, quibus cum Ostromarini viuunt, cum cæterorum oppidorum plerique, vbi primum natium deserunt solum, & vel studiorum, vel mercimoniorum gratia, in Belgium, Londinum in Anglia, Osioponem in Lusitania, aut in Galliam se conferunt (pace ipsorum, id quod verum est, dixerō) satis rudes & agrestes esse solcant, in quibus informandis, aliorum cura & diligentia elaboret, aut ipsi ad aliorum se mores componant necesse est.